

ЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІКИ НАРОДОЗНАВСТВА У СУЧАСНІЙ НАЦІОНАЛЬНІЙ СИСТЕМІ ВИХОВАННЯ

Анотація: у статті розкривається значення педагогіки народознавства у сучасній системі національного виховання. Піднімається проблема щодо недостатнього рівня знань або навіть повного незнання учасниками освітнього процесу основних аспектів народознавства, народної педагогіки, української етнопедагогіки. Наголошується на важливості створення національної системи виховання на засадах української народної педагогічної спадщини. Акцентується увага на проблемі збереження досягнень минулих поколінь та взаємозв'язку їх із науковою педагогікою, методологією, новітніми технологіями. Показана важливість запровадження інтегрованого підходу у вивченні народної педагогіки та наукової педагогіки у навчальних закладах держави.

Ключові слова: педагогіка народознавства, українська народна педагогіка, етнопедагогіка, педагогічна наука, національна система виховання, українська освіта, сім'я, педагог, педагогічні традиції, українське дошкілля.

На сучасному етапі розвитку української освіти важливим є створення національної системи виховання на нових методологічних засадах; збереження досягнень педагогічної спадщини та їх взаємозв'язок із науковою педагогікою та новітніми технологіями з використанням сучасних інформаційних комунікацій; входження національної системи у світовий освітній простір. Формування національної системи виховання відбувається в умовах істотних змін, що вимагає від педагогів переосмислення й уточнення власної світоглядної позиції, певних коректив в цілях та змісті освітнього процесу.

Постановка проблеми. Народну педагогічну спадщину, створену і виплекану розумом і талантом українців упродовж багатьох століть, досить тривалий час намагалися руйнувати, замовчувати, нищити. Насаджувана освіті та вихованню ідеологія була абсолютно чужою народній педагогіці, в якій у першу

чергу підносився гуманізм, на протипагу духовному закріпаченню та знеціненню людського життя. Подвійна мораль призводила до послаблення найкращих людських якостей, руйнації загальнолюдських цінностей. Як наслідок, сучасні наукові дослідження свідчать про недостатній рівень знань або навіть повне незнання основних аспектів народознавства, народної педагогіки, української етнопедагогіки. Відтак, вивчення місця та ролі української народної педагогіки у сучасному вихованні підростаючого покоління потребує ґрунтового наукового аналізу. Ця проблема є науково актуальною і становить значний інтерес як з етнографічної, так і з педагогічної точки зору. Водночас не менш потужним є процес утвердження народознавства, народної педагогіки, етнопедагогіки у нових соціально-історичних реаліях, зумовлених прагненням українців зберегти, розвинути свою самобутність.

Аналіз наукових досліджень. Народна педагогіка, як і вся народна пансофія, отримала високу оцінку наукових діячів. Вона є першоосною становлення і розвитку педагогічної науки, яка у свою чергу знаходить відображення у численних наукових працях та практичній діяльності. Першим, хто в Україні довів, що народна педагогіка є фундаментом наукової педагогіки був видатний український педагог, етнограф О. Духнович. Ідеями української народної педагогіки була пройнята вся спадщина К. Ушинського, Г. Сковороди, І. Котляревського, Т. Шевченка, І. Франка, М. Грушевського, С. Русової. Наукові етнографічні та педагогічні пошуки з проблеми виховної мудрості народу, національної культури, історії були предметом вивчення цілої плеяди сучасних дослідників В. Сухомлинського, Є. Сявакко, М. Стельмаховича, О. Любара, Д. Федоренка, М. Євтуха, В. Кузя, А. Богуш та ін.

Мета статті полягає у тому, щоб розкрити значущість української народної педагогічної спадщини; показати важливість запровадження інтегрованого підходу у вивченні народної педагогіки та наукової педагогіки у навчальних закладах освіти; наголосити на значенні педагогіки народознавства у сучасній системі національної освіти.

Методи дослідження. У статті використовувався теоретичний метод, а саме: аналіз – для вивчення історичної та сучасної наукової спадщини видатних педагогів з проблеми дослідження; порівняння – для вивчення класичних та народних концепцій виховання; узагальнення – для визначення особливостей застосування педагогіки народознавства у сучасній національній системі виховання.

Виклад основного матеріалу. Система цінностей і норм освітньо-педагогічного процесу носить культурно-історичний характер. Так, упродовж всієї історії розвитку української держави, завдяки пошуковій і виховній діяльності, арсенал народної педагогіки поступово поповнювався різноманітними засобами впливу на особистість. Тому система виховних дій народної педагогіки на кожному з історичних етапів її розвитку ставала дедалі цілеспрямованішою. Першою суспільною потребою народна педагогіка визначила виховання, яке обов'язково слід розпочинати з самого народження дитини і проводити його систематично без випадковості та неузгодженості. Провідним носієм етнопедагогічної системи є національні традиції як регулятор духовних якостей індивіда, а також звичаї народу, які спрямовують поведінку кожної дитини у відповідному напрямку. В етнізації підростаючого покоління і сім'я, і народні традиції, і народні звичаї відіграють величезну виховну роль.

Першоджерелом життя дитини, її першими вихователями виступає сім'я, родина. Зрозуміло, що у першу чергу саме від рівня їх вихованості, культури, знань, обізнаності, створення відповідних умов залежить подальша доля дитини, її становлення, життя. Народна педагогіка чітко усвідомлювала золоте правило у вихованні дітей – виховання власним прикладом через працю, звичаї, традиції, передаючи виховний досвід від покоління до покоління. Тільки родина з високим рівнем вихованості, культури, мудрості могла виростити гідну людину та сформуванати її як особистість. До перших батьків-вихователів висувались високі вимоги, вони несли відповідальність за виховання перед своїми дітьми, суспільством та самими собою. Тому у дітей завжди виховували повагу до родини та розуміння її цінності.

Враховуючи неповторність кожної дитини, народна педагогіка намагалась зрозуміти її духовний світ, виявити ті чинники, від яких залежить становлення людської особистості. Відтак, завдяки багаторічним педагогічним пошукам, емпірично визрівали народні уявлення про основні фактори формування особистості: спадковість, середовище, виховання. Дитина, не маючи у цьому віці досвіду, знань, вмінь та навичок, які потрібні їй для подальшого життя, набувала їх поступово через виховання, єдність, наступність і спадкоємність поколінь.

Поступово, з розвитком дошкільної освіти та виховання, на Україні починають з'являтися перші суспільні заклади, де діти дошкільного віку могли перебувати певний час під наглядом педагогів. Тепер у вихованні дітей брала участь не тільки родина. Українці мали власні оригінальні освітні заклади, де важливим було дотримання національних традицій у вихованні. Пізніше численні проекти створеного в Україні міністерства, а також ідеї освітян склали концепцію національної освіти. В основу було покладено один з провідних принципів – громадсько-державний характер освіти, коли ініціатором національних навчальних закладів є не тільки держава, а й батьківська громадськість.

Педагогічні погляди видатного діяча М.Грушевського сформувалися в період назрівання національних і соціальних перетворень на Україні. Досліджуючи історію України кінця XVI – початку XVII ст., науковець наполягав на тому, що зміст освіти і виховання має відбивати національні особливості українського народу, внаслідок чого у дітей мають формуватися народний світогляд, національна свідомість, характер, спосіб мислення, діяльність, народна мораль... Поряд з рідною історією, культурою в українській школі мають вивчатися життя, історія, культурні традиції інших народів [5, 313-314].

Приділяючи велику увагу проблемі народного виховання, С. Русова видала фундаментальні праці з педагогіки, організувала перший український дитячий садок, відстояла концепцію національного виховання. У навчально-виховному процесі дошкільних закладів запровадила українську мову, ознайомлення з українською історією, культурою, традиціями. Вважала, що національна система

освіти і виховання має формувати національно свідомих громадян української держави. На жаль, тодішньою владою такі підходи у вихованні дошкільників були сприйняті неоднозначно. У подальші роки в Україні з'являється таке аномальне явище, як національний нігілізм, який виражався у нехтуванні народною виховною спадщиною, що призвело до духовної деградації.

На процес виховання дитини впливає велика кількість чинників і один з них – хто саме, як саме і в яких умовах буде виховувати майбутнє покоління. Ще видатний діяч, педагог К. Ушинський, проаналізувавши низку наукових праць, народну педагогічну спадщину, зауважував, що у кожного народу є своя особлива національна система виховання, а тому запозичення одним народом у іншого виховних систем є неможливим. Кожний народ щодо цього повинен випробувати свої власні сили [6, 91]. Важливе значення у системі освіти і виховання надається педагогові, як мудрому та досвідченому наставникові. Український етнограф О. Духнович наполягав, що на совість учителеві має бути покладене і те, щоб у дітях збудити народолобство, а в дитячих серцях засвітити любов до своєї народності. Перший обов'язок людини є до Бога, другий же до свого народу [3, 517-519].

Проблемі народності у вихованні підростаючого покоління присвятив свою наукову діяльність видатний сучасний український дослідник М. Стельмахович. Підтримуючи наукові засади О. Духновича, науковець відводив належну роль місцю та значенню педагога у національній системі виховання, а також наголошував на тому, що саме йому належить відшукувати такі шляхи, які б наповнювали освіту національним змістом. У численних наукових дослідженнях автора було акцентовано увагу на тому, що педагоги покликані сприяти розвитку своїх дитячих садків на засадах української народної педагогіки, етнопедагогіки й родинознавства, традицій українського дошкілля з урахуванням здобутків педагогічної науки й передового досвіду дошкільного виховання, самобутності педагогічної культури й національної вдачі української дитини, досягнень сучасного наукового прогресу. Науковець зауважував, що альтернативи українському національному дошкіллю немає й бути не може. Всяке сліпе

копіювання чи бездумне перенесення чужих навчально-виховних систем в українське дошкілля недопустиме, протиприродне, шкідливе. Від такого хибного кроку в українській педагогіці застерігали Г. Сковорода Т. Шевченко, П. Куліш, Б. Грінченко, Г. Ващенко та інші світочі української педагогічної думки [6, 91].

На нашу думку, відродження системи виховання є першочерговим завданням для сучасної держави. В основу її концепції має бути покладено педагогічні ідеї українських просвітителів, національна ідеологія, яка відображає історично зумовлені цінності народу. Досить тривалий час в освіті існувала невідповідність національним інтересам та європейським тенденціям розвитку. Перед науковцями, педагогами, майбутніми педагогами постає важливе завдання здійснити інтеграцію народної педагогічної спадщини та наукових досягнень, впровадити новітні технології у навчально-виховний процес незалежно від ступеня закладів освіти. Зміст освіти і виховання має визначатися рівнем педагогічної культури. Серед стратегічних завдань, пріоритетних напрямів і основних шляхів реформування освіти з'явилась гостра потреба у підготовці майбутніх педагогів на засадах гуманістичної спрямованості, народної педагогіки, національних ідей з використанням педагогічних здобутків інших народів. Перспектива підготовки національно свідомих освітян, підвищення їх статусу має відповідати сучасним вимогам системи національної освіти та суспільства.

Відома українська дослідниця А. Богуш зауважує, що останнім часом з'явився цілий ряд наукових статей, в яких неоднозначно називаються найвагоміші прорахунки сучасної педагогіки. Один із них – свідоме нехтування загальнолюдськими цінностями, які викристалізувалися в народній педагогіці протягом віків, на основі яких формувались моральні принципи цілих поколінь українського народу [1, 40]. Тому, на нашу думку, як наслідок – у сучасному вихованні спостерігається тенденція до байдужості, бездуховності, неповаги, що йде всупереч українським народним педагогічним традиціям.

Видатний науковець О. Любар, порушуючи проблему гармонійної реалізації в національній школі освітніх і виховних функцій, зауважує, що нині

спостерігається непогодженість у виборі методологічних орієнтирів виховання, наводячи висловлювання О. Савченко, де зазначається, що «для одних педагогів усе вичерпується національним вихованням, другі – зосереджуються на громадській освіті, треті – сповідують полікультурність, четверті – педагогіку життєтворчості і т.п.». Таке розмаїття підходів до завдань і змісту виховання, зауважує О.Любар, виключається у національній школі. Подібна робота має місце в тих школах, де працюють інтелектуальні, національно свідомі вчителі [5, 445].

У наукових дослідженнях В. Кременя чітко окреслена позиція до національної школи у цілому. Автор наполягає на тому, що ситуація в галузі подальшого розвитку школи вбачається у плані дедалі повнішого задоволення різноманітних інтересів особистості, в тому числі національних. Національна школа виступає як один із важливих елементів збереження і розвитку етнічної спільноти, її духовного ядра [4, 81].

Разом з тим, потрібно наголосити, що фрагментарне отримання інформації з психолого-педагогічних дисциплін, які вивчаються майбутніми педагогами у вищих навчальних закладах, наразі не спроможне сформувати в студентів чіткі уявлення про сутність народознавства, розуміння історичної зумовленості народних виховних традицій. Так, К. Юр'єва у своєму науковому дослідженні зазначає, що ознайомлення з народними виховними традиціями має носити професійно-орієнтований характер: передбачати застосування майбутніми педагогами в навчально-виховній роботі набутих практикою орієнтованих знань, а також сприяти формуванню в студентів професійних якостей особистості, в першу чергу, – толерантності до проявів культурного розмаїття [7, 68]. Зауважимо, що підходи до реалізації певних інновацій, треба урізноманітнювати, а також суттєво коригувати.

Важливим на сьогодні є чітке розуміння та усвідомлення взаємозв'язку науки, освіти, виховання та педагогіки народознавства. На жаль, нагальною ще залишається проблема панування авторитарної педагогіки всупереч національним традиціям виховання. Тому недопустимим є недооцінка важливості вивчення

концептуальних засад української виховної спадщини, де ключовим є питання формування світогляду, загальнокультурного рівня, світобачення і світосприйняття особистості, коли освіта і виховання, зберігаючи національні освітні традиції, здійснюють інтеграцію у світове співтовариство.

Часи відродження української національної освіти та виховання зумовили потребу в необхідності популяризації та впровадження народно-педагогічних ідей. Зусиллями науковців було розроблено низку проектів концепції національного виховання, невід'ємним компонентом якої стали народознавство, народна педагогіка та етнопедагогіка, а також визначені для подальшого розвитку провідні тенденції українського дошкілля. Великого значення набуває проблема наукового вивчення здобутків української етнопедагогіки у новостворених лабораторіях при науково-дослідницьких інститутах, створення програм (Ю.Руденко, В.Струманський, Є.Сявак) та впровадження в освітніх закладах вивчення українознавства. Важливим для майбутніх фахівців стало використання у навчально-виховному процесі принципів народної педагогіки, що, на нашу думку, є якісним показником високої педагогічної майстерності.

Висновки. Отже, впровадження демократичної освіти, створення системи національного виховання на сучасному етапі неможливе без національної педагогічної культури. Історико-педагогічний досвід довів, що справжнє виховання має ґрунтуватися на тісному взаємозв'язку наукової та народної педагогіки. Дошкільні навчальні заклади мають здійснювати виховання на засадах української народної педагогіки, традиціях українського дошкілля, сучасних науково-педагогічних досягненнях. Для вищої освітянської ланки постає задача підготовки нової генерації вихователів у відповідності з українською національною ідеологією.

РЕЗЮМЕ:

Вашак О.О. Значение педагогики народоведения в современной национальной системе воспитания.

Аннотация: в статье раскрывается значение педагогики народоведения в современной системе национального воспитания. Поднимается проблема по поводу недостаточного уровня знаний или полного незнания участниками образовательного процесса основных аспектов народоведения, народной педагогики, украинской этнопедагогики. Акцентируется внимание на важности создания национальной системы воспитания на основе украинского народного наследия. Рассматривается проблема сохранения достижений прошлых поколений и взаимосвязи их с научной педагогикой, методологией, новейшими технологиями. Показана важность применения интегрированного подхода в изучении народной и научной педагогики в учебных заведениях страны.

Ключевые слова: педагогика народоведения, украинская народная педагогика, этнопедагогика, педагогическая наука, национальная система воспитания, украинское образование, украинское дошколье, семья, педагог, педагогические традиции.

Vashak O.O. The significance of ethnological pedagogy to modern national system of education

Summary: the article deals with the fact, that in the run of many centuries Ukrainian pedagogical heritage was constantly overthrown, smothered and annihilated. This propagated ideology in the spheres of up-bringing and education was absolutely extraneous to folk pedagogy, where humanism was highly priced on the contrary to spiritual serfdom and the loss of the human life value. It caused to weakening of the best human qualities, human values, to the loss of values of everything national, to not knowing of history, culture and traditions. As a result, modern scientific researches indicate the insufficient level of knowledge or even the total absence of knowledge of the main aspects of ethnology, folk pedagogy and Ukrainian ethnopedagogy. That's why our article is focused on elaborating of the place and role of Ukrainian national pedagogy in the modern generation's education; on the profound scientific analyses. This problem is actual and interesting from scientific, ethnographic and pedagogical points of view. At the same time not less powerful is the process of ethnology, folk pedagogy and Ukrainian ethnopedagogy establishment due to the modern social-historical realities, determined by the will of Ukrainians to save and elaborate their identity. The article observes the significance of the folk pedagogy to the modern system of education. The importance of elaborating of national system of education, based on Ukrainian pedagogical heritage, is stressed. The attention is focused on the problem of preserving the achievements of the pedagogical heritage of the past and of its connections with scientific pedagogy, methods

and modern technologies. The author stresses on the importance of an integral approach implementation while folk pedagogy and science pedagogy in educational establishments studying.

However, historical-pedagogical experience showed that the real education must be based on scientific and folk pedagogies integration. Preschool educational establishments must carry out the up-bringing process on the base of Ukrainian folk pedagogy, Ukrainian nursery traditions and modern scientific-pedagogical achievements. It is stressed, that higher educational establishments faced with the problem of the new generation of kindergarteners training in accordance to Ukrainian folk ideology.

Key words: ethnographical pedagogy, Ukrainian folk pedagogy, ethnopedagogy, pedagogical sciences, national system of education, Ukrainian education, family, pedagogical traditions, national customs.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А. М. Принципи народознавчої педагогіки / А. М. Богуш // Педагогіка і психологія. – 1994. – № 2. – С. 35.
2. Видатні постаті в історії України (ІХ-ХІХ ст.): Короткі біографічні нариси. Історичні та художні портрети: довід. вид. / [В. І. Гусев (кер. кол. авт.), В. П. Дрожжин, Ю. О. Калінцев, О. Г. Сокирко, В. І. Червінський.]. – К. : Вища школа, 2002. – 359 с.
3. Духнович О.В. Народна педагогія // Хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки. – К. : Рад. шк., 1961. – С.517-519
4. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. / В. Г. Кремень – К. : товариство «Грамота», 2005. – С.81
5. Любар О. О. Історія української школи і педагогіки: навч. посіб. / Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т. – К. : товариство «Знання», КОО, 2003. – С.313-314
6. Стельмахович М. Г. Вибрані педагогічні твори // У двох томах. – Т.2: Українська етнопедагогіка / Упоряд.: Л. Калуська, В. Ковтун, М. Ходек / За заг. ред. Л. Калуської. – Івано-Франківськ – Коломия : Видавничо-поліграфічне товариство «Вік», 2012. – С.357, 36, 12, 357-363
7. Юр'єва К. А. Науково-методичне забезпечення курсу порівняльно-культурологічної етнопедагогіки. Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць (спецвипуск) за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції «Реалізація принципу наступності дошкільної та початкової ланок у контексті суб'єктної парадигми освіти», 17-18 травня 2007 р. / За заг. ред. проф. В. І. Сипченка. – Слов'янськ: Видавничий центр СДПУ, 2007. – С. 68.